

Лекція 7. Глобалізація – джерело формування світового порядку

План

1. Глобалізація і цивілізаційні зміни в сучасному світі.
2. Сутність глобалізму.
3. Розподілу світу на цивілізаційні кластери.
4. Породжені глобалізацією соціальні проблеми сучасного світу.

1. Глобалізація і цивілізаційні зміни в сучасному світі

В наш час розгортання *цивілізаційної кризи* актуалізує проблему пошуку інституціональних засад, механізмів та засобів збереження народу, модернізації суспільства, адаптації суспільного життя різних країн до умов глобалізованого світу. Цивілізаційна криза все більше проявляє себе як вирішальний чинник, що загрожує існуванню народів і держав. На очах людей середнього віку відбувся розвал СРСР, Югославії, змінилося співвідношення сил суб'єктів світової політики. З'явилися ґрунтовні дослідження тих викликів і загроз, перед якими опинилися окремі народи та цивілізації. Аналізуючи *кризу євроатлантичної цивілізації*, впливовий західний політик **Патрік Дж. Б'юкенен** констатує: «смерть Заходу – не передбачення, не опис того, що може відбутися в деякому майбутньому; це діагноз, констатація того, що відбувається в даний момент. Нації «першого світу» вимирають. Вони опинилися в глибокій кризі... Рівень народжуваності в західних країнах знижувався протягом багатьох років. Якщо не рахувати мусульманську Албанію, жоден європейський народ не в змозі забезпечити належний рівень відтворення. ... Немає ніяких ознак зміни ситуації на краще: число європейців скорочується в абсолютному вираженні». Осмислюючи процеси і тенденції в суспільно-політичному, економічному та духовному житті сучасного американського суспільства, **О.А. Платонов** і **Г. Райзеггер** констатують, що вони ведуть до загибелі США. **С.Г. Кара-Мурза** розглядає *системну кризу в Росії* після 1991 року як національну катастрофу, пов'язану з підривом основних устоїв російської цивілізації, яка загрожує розвалом російської держави. Отже, внутрішні аспекти цивілізаційної кризи притаманні таким важливим центрам глобалізованого світу як США та Росія.

Оскільки прояви цивілізаційної кризи охопили основні аспекти людської життєдіяльності, фахівці розцінюють її як «*антропологічну катастрофу*», яка за своєю сутністю є руйнуванням життєустрою на різних рівнях організації суспільного життя. **В. Г. Воронкова** звертає увагу на катастрофічні наслідки для людського буття тих цивілізаційних змін, що відбуваються в життєустрої народів на пострадянському просторі: «Багато сучасних аналітиків, політологів, філософів, соціологів справедливо зауважують, що пострадянському простору загрожує цивілізаційна катастрофа. Щоб вибратися з цієї «чорної діри», потрібно зрозуміти, що ж насправді у нас відбувається. З точки зору системного підходу, щоб зрозуміти ситуацію в системі (на пострадянському просторі), треба насамперед поцікавитися, що відбувається у надсистемі, тобто в планетарних масштабах. Навіть поверхневий погляд змушує констатувати, що на планеті відбуваються надзвичайно потужні й драматичні процеси, які складаються в те, що можна назвати «антропологічною катастрофою». Ця катастрофа є тотальною, оскільки вона охоплює всі аспекти людської життєдіяльності: економіку,

політику, духовну сферу, соціальну політику, культуру, екологію, міжнародні стосунки, сім'ю».

В сучасному світі соціальний організм кожної країни зазнає істотних змін під впливом двох основних факторів: життєустрою народу – феномену, який виступає системою забезпечення самовідтворення і розвитку соціального організму країни, і глобалізації, яка перетворилася на важливий чинник, що впливає на долю народів світу. **М. Головатий** не випадково актуалізує проблему обережного ставлення до глобалізації. Дослідник пропонує поміркувати над проблемою, *«що то за феномен «глобалізація», а головне, якою мірою вона зумовлює та проектує життя не лише суспільств, держав, країн у цілому, а й окремого звичайнісінького громадянина без поділу на континенти, раси, нації чи народи»*.

Глобалізація розглядається як **об'єктивний соціальний процес**, рух до економічної і політичної взаємозалежності країн та регіонів світу до такого рівня, коли можливим та необхідним стає *створення єдиного правового поля та світових органів економічного і політичного управління*. Глобалізація постає об'єктивним процесом, породженим початком інформативної технічної революції, вона стала можливою після подолання бінарного протистояння світової капіталістичної та комуністичної систем. **Р. Робертсон** (1985 р.) визначив глобалізацію як історичний процес посилення контактів між різними частинами світу, що призводить до зростаючої одноманітності у житті народів. Розвиток соціального організму країни в сучасному світі зазнає суперечливого впливу взаємодії життєустрою народу, який є проявом його самотності, і глобалізації, яка спрямована на уніфікацію життя різних народів.

2. Сутність глобалізму

Аналізуючи концепції глобалізації, **О.Г. Білорус** зазначає, що досить тривалий час *популярна концепція глобалізації розглядала цей процес як наслідок вестернізації, тобто поширення західної моделі розвитку на всі світові регіони*. Однак практика не підтвердила подібних концептуальних обмежень. Деякі дослідники намагалися *поєднати концепцію глобалізації з концепцією соціального постмодернізму*, базуючись на тому, що саме Модерн породив Європу як соціальну систему, здатну до послідовного, лінійного прогресивного розвитку. Прихильники такого підходу помилково вважали, що *Постмодерн усуває моноцентричну модель світового господарства*. Розпад СРСР і перехід до однополярної системи засвідчили хибність ідентифікації ери глобалізму та глобалізації з соціальним Постмодерном. Лише в 90-ті роки з'явилися ознаки більш обґрунтованого та глибокого розуміння соціальної суті глобалізації. Її почали розглядати як *комплексне геополітичне, гео економічне, геосоціальне і геокультурне явище та головний процес світового розвитку*.

За оцінкою дослідників, «американські вчені свідомо чи несвідомо ухиляються від того, щоб розкрити глибинну, соціальну суть глобалізму. Вони визначають її лише як механізм усунення протиріч між американізацією виробництва та споживання і національними економічними особливостями різних країн. Але водночас, саме ці дослідники підводять нас до дуже важливих висновків, що заперечують їх власні концепти.

Перший висновок: якщо глобалізація є політичною, економічною і соціальною системою постмонополістичного капіталізму, що був і є імперіалізмом, то глобалізація неминуче веде до суспільного, соціально-економічного устрою, який є нічим іншим, як новим імперіалізмом. Таким чином, постмонополістичний капіталізм – **глобалізм** – це імперіалізм сучасної ери розвитку людства, що має нову політичну й соціально-економічну якість. «Старий» імперіалізм базувався здебільшого на національних монополіях і був обмеженим, а нинішній глобалізм спирається на силу всесвітніх, глобальних монополій, що прискорено зростають до гігантських масштабів, особливо завдяки синергетичному ефекту глобальної інтеграції.

Другий висновок: якщо суверенні **нації-держави** хочуть вижити в умовах нового глобального імперіалізму, вони можуть протиставити йому лише два контраргументи – величезну соціальну силу народного підприємництва у формі малого і середнього бізнесу та конструктивний регіоналізм у формі висококонкурентних регіональних виробничо-економічних структур і комплексів (особливо кластерного типу). Тільки в такому разі потуга внутрішньої соціальної інтеграції націй-держав буде більшою за тиск зовнішніх агресивних факторів, що покликані зруйнувати національну оболонку, відкрити кожну країну як новий сегмент ринку, де без обмежень панують глобальні монополії – носії нового корпоративного глобалізму – імперіалізму».

Отже, глобалізація виступає процесом, який формує новий суспільний і соціально-економічний устрій у світовому масштабі, змінюючи життєустрій народів світу і підпорядковуючи народи інтересам всесвітніх, глобальних монополій. В умовах панування цих монополій різко загострюється проблема виживання суверенних націй-держав. Найвагомим наслідком глобалізації стало формування нового світового соціального порядку, що характеризується поділом країн на основні групи, які відрізняються як своєю роллю у розвитку світової економіки, так і перспективами власного розвитку.

3. Розподілу світу на цивілізаційні кластери

Український дослідник **О. Шнипко** зазначає, що на рубежі другого і третього тисячоліть людство знову виявилось поділеним на якісно відмінні між собою **цивілізаційні кластери**. Такими цивілізаційними кластерами є: 1) **країни «золотого мільярда»** – приблизно 30 країн – технологічних лідерів, які генерують вищі технології, інтелектуально експлуатують весь світ і піднялися до рівня інформаційних суспільств. Вони досягли такого рівня та якості глобальної конкурентоспроможності, завдяки якому мають всі можливості не дати іншим країнам себе «наздогнати і перегнати»; 2) **країни «другого класу»** – близько 20 країн, які до певної міри можуть використовувати високі технології та хоча б гіпотетично ставлять перед собою цілі розвитку, співзвучні з чільними орієнтирами чільної тридцятки; 3) **країни-аутсайтери** (так званий «**третій світ**») – понад 150 країн, не здатних до конкурентного саморозвитку в глобалізованому середовищі і приречених на незворотну бідність, прогресуючий занепад, деградацію та, зрештою, політичну смерть. Таким чином, склалася **нова система світоустрою – система глобалізму**, яка, на думку відомих інтелектуальних авторитетів, уже стала домінантним чинником світового розвитку. В основі глобалізму – зрощування інтересів, стратегій і механізмів

світового панування наймогутніших держав, глобальних транснаціональних корпорацій (ТНК) та міжнародних організацій».

Глобалізм як нова система світоустрою породжує кризу глобального капіталізму, яка становить найбільшу загрозу людству. Фахівці стверджують, що «глобалізація зумовлює створення принципово нової системи економічних відносин, які забезпечують виживання і розвиток найсильнішим державам. Але така система, разом із новими продуктивними силами і специфічною організацією виробництва – це фактично новий соціально-економічний устрій, новий суспільний лад, яким є глобалізм. Саме він забезпечує виживання та розвиток країнам-глобалізаторам за рахунок небаченої за масштабами економічної експансії в інші країни. Подібний економічний імперіалізм, породжений глобалізацією, становить сьогодні найбільшу загрозу людству, оскільки переводить увесь світовий розвиток у кризову, злякисну фазу. Криза глобального капіталізму і глобалізму вже розпочалася.

С.І. Пирожков виділяє як один із наслідків глобалізації зростання загрози глобальних соціальних катаклізмів. **Г.-П. Мартін і Х. Шуманн** у монографії *«Пастка глобалізації: атака на процвітання і демократію»* засвідчують, що наприкінці минулого століття всього лише 358 мільярдерів володіли таким самим багатством, як 2,5 мільярда осіб, разом узятих, що складає майже половину населення Землі. «Це означає, що на відміну від минулих епох, рівень концентрації багатств і пов'язаних з цим можливостей значно зріс, що неминуче призводить до соціально-економічної розбалансованості та опосередкованої нею незбалансованості соціально-політичної, соціокультурної, рекреаційної, духовно-ціннісної. Подібна незбалансованість викликає саме той дисбаланс соціальних устремлінь, що може спричинити глобальні соціальні катаклізми, зокрема й у масштабі всього людства».

4. Породжені глобалізацією соціальні проблеми сучасного світу

Глобалізм позбавляє більшу частину населення Землі можливості жити в нормальних умовах, що відображається в наростанні й загостренні соціальних проблем глобалізованого світу. **Т. В. Семигіна** в книзі *«Соціальна політика у глобальному вимірі»* наводить вражаючу загальну картину соціальних проблем сучасного глобалізованого світу. Дослідниця зазначає, що в сучасному світі *об'єктивний характер соціальних проблем* відображений в таких статистичних показниках: 1) п'ята частина населення Землі (1,2 мільярда людей) живе менше, ніж на один долар у день, що вважають рівнем абсолютної бідності; 2) половина населення Землі обходиться менше, ніж двома доларами на добу, що, за визначенням Світового банку, є рівнем бідності; 3) найзаможніші 20 відсотків населення Землі мешкають у найбагатших країнах, на які припадає 86 відсотків світового ВВП, 82 відсотки експортних ринків, 68 відсотків усіх прямих іноземних інвестицій, тоді як на 20 найбідніших відсотків населення Землі припадає 1,5 відсотка світового ВВП; 4) 88 відсотків користувачів Інтернету живуть в індустріалізованих країнах, а 0,3 відсотка – у найбідніших; 5) середній прибуток мешканців найбагатших 20 країн у 37 разів перевищує середній прибуток громадян 20 найбідніших, і цей розрив збільшився вдвічі впродовж останніх 40 років; 6) щодня 40 тисяч дітей вмирають від недоїдання і хвороб; 7) із 3 мільярдів осіб, що складають світову робочу силу, 750 млн. осіб працюють у

неформальному секторі та 1 мільярд у підсобному сільському господарстві країн, що розвиваються.

Глобальні соціальні проблеми найбільше вразили життя народів країн «третього світу», що пов'язано з їхньою бідністю і відсталістю. В той же час соціальні проблеми мають місце в будь-якій країні світу. *Глобалізм не забезпечив нормальних умов життя значній частині населення провідних країн.* Навіть одна з найбагатших і найпотужніших країн світу – США – не позбавлена власних соціальних проблем, серед яких фахівці виділяють наступні: 1) кожен восьмий американець є бідним; 2) зростає кількість звернень за терміновою допомогою в харчуванні та притулку; 3) рекордно високою є нерівність, тобто розрив у доходах між багатими і бідними; 4) 43 мільйони американців не мають медичної страховки, зокрема кожен п'ятий робітник; 5) 2 мільйони американців перебувають в ув'язненні; 6) США посідає перше місце в світі за споживанням кокаїну та героїну; 7) щорічно 5 тисяч дітей гинуть від рук своїх батьків, а 30 тисяч стають інвалідами внаслідок занедбання; 8) США, де мешкає 5 відсотків населення світу, використовує чверть світових ресурсів і робить найбільший «внесок» у світове потепління через надмірне використання нафтопродуктів.